

*До спеціалізованої вченої ради Д 20.149.01
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»
(76000, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35)*

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**- доктора юридичних наук, професора Дурнова Євгена Сергійовича
на дисертацію Ляшука Андрія Володимировича на тему:
«МОВА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ПРАВА»**

**на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень**

Актуальність дисертаційного дослідження. Проблема співвідношення мови та права має тривалу історію вивчення, яка почалася ще в ХІХ столітті з напрацювань Р. Ієрінга, і залишається актуальною зараз, оскільки відображає соціокультурні зміни, що відбуваються в суспільстві. Протягом ХХ століття науковці досліджували мову юридичних документів (контрактів, угод) а також мову нормативних актів (указів, законів, постанов уряду, актів центральних органів виконавчої влади). Однак зараз переважає парадигма потестарного типу праворозуміння мови. Саме мова права є фундаментом будь-якого нормативно-правового акту, і коли змінюється, до прикладу, Конституція, то ці зміни відображаються перш за все в мові.

Мова права виникає як функціональна трансформація нормативних висловлювань доправового соціального регулювання та є історично обумовленою системою правил словесного вираження понять і категорій, вироблених і використовуваних з метою правового регулювання поведінки суб'єктів суспільних відносин. Слово в системі мови права адаптується до

потреб точного і ясного викладу правової інформації, перетворюючись на інструмент об'єктивації права. Аналіз мови права заслуговує на увагу, тому що точність і чіткість правових актів багато в чому залежить від того, як законодавець використовує в своїй діяльності мову права, а це в свою чергу визначає природу законодавства.

Дослідження є актуальним, оскільки впродовж радянської історії декрети, закони, інші нормативні акти використовувалися для затвердження політичної влади в країні, а також для вирішення господарських і соціальних завдань, відповідних лише чітко окресленим поглядам. Правові норми отримували ідеологічну обробку, утворюючи своєрідний інститут, званий радянським правом. Зараз, коли спостерігається тенденція до моделювання правового суспільства, доцільно відстежити ці зміни в мові права.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість і достовірність положень, висновків і рекомендацій дисертантки підтверджується значним обсягом використаних джерел (188), серед яких: наукові праці провідних вітчизняних та іноземних вчених. Це дало змогу дисертанту сформулювати низку положень щодо функціонування мови права в сучасній правовій державі та зробити достатньо обґрунтовані висновки, які становлять наукову новизну цієї роботи.

Дисертантом охарактеризовано стан дослідження мови права та запропоновано власне визначення мови права. Акцентовано на тому, що мову права варто досліджувати як підтип природної мови, оскільки вона є не тільки інструментом фіксації правових норм, але й онтологічним виміром їхнього існування. Позитивом є те, що автор дослідження вивчив закордонний та вітчизняний підхід до опрацювання проблематики мови права, і запропонував власну міждисциплінарну методологію дослідження. Плюралізм методів дав змогу провести різноаспектне дослідження мови права, беручи до уваги її становлення, розвиток та зумовленість соціокультурними процесами.

Вплив глобалізації, урбанізації, індустріалізації, соціальної стандартизації та стратифікації детально описано у підрозділі 1.3 «Зумовленість мови права соціокультурними процесами». Констатовано, що перелічені соціокультурні

процеси функціонують у нерозривному взаємозв'язку та залежать від рівня розвитку окремо взятого суспільства.

Автором дослідження зазначено, що комунікативний аспект мови права є очевидним в актах комунікації між законодавцями та виконавцями законів, а також між виконавцями законів і громадянами. Зміст правової норми, викладений в текстах нормативно-правових актів, можна привести в дію тільки через мову, оскільки вона матеріалізує суспільні правові взаємовідносини. Доведено, що юридичні норми можуть бути закріплені тільки в певних мовних формах, обов'язковою частиною яких є правові символи, що отримали нормативно-правове закріплення.

Розмежовано терміни «юридичне поняття», «юридичний термін» і «юридичний концепт». В юридичній термінології виділено загальноживані терміни (вони роблять мову права доступною та зрозумілою для пересічного громадянина), спеціальні юридичні терміни (виникають під час здійснення юрисдикційної діяльності та є значущими для її учасників), спеціальні неюридичні терміни (походять з інших галузей, але широко застосовуються в юриспруденції). Обґрунтовано, що концепт є фундаментальною і вихідною формою людського мислення, яка має в своїй основі як когнітивний, так і перцептивний досвід.

Окремо варто підкреслити ґрунтовний аналіз сфер використання мови права, здійснений у підрозділі 3.1. Основними сферами реалізації мови права названо правову практику та правову доктрину з їхніми підсферами. У межах мови правової доктрини виділено мову правової науки та мову правової освіти, а мову правової практики класифіковано на мову правотворчості, в яку входить мова законотворчості, мову правозастосування, мову правореалізації, мову правотлумачення, мову правозахисної сфери, мову правоохоронної сфери та мову правової пропаганди. Виокремлено також розмовну мову права, яка використовується у сфері професійного спілкування юристів та на побутовому рівні всіх членів суспільства.

Дослідником проведено розмежування понять «юридичне письмо» і «мова права». Вивчено термін «юридичне письмо» та констатовано, що це

матеріальне втілення мови, яке використовують адвокати, судді, законодавці й інші для вираження юридичного аналізу, законних прав та обов'язків. Аргументовано, що юридичний текст є засобом вираження юридичного письма.

Завдяки дослідженню дисертанта дістали подальшого розвитку: розуміння мови права як правового та лінгвістичного явища, що розвивається під впливом соціокультурних процесів, служить засобом соціального контролю та функціонує для задоволення потреб юридичного дискурсу; ретроспективне дослідження формування мови права як знаково-символічної системи від символічного способу її використання у давніх цивілізаціях до сучасних електронних форм її експлікації; тлумачення мови права не як виключно знакової системи, яка має словесний вияв в усній та письмовій формах за допомогою вербальних знаків і перебуває в нерозривному зв'язку з невербальним, зокрема символічним, відображенням, що охоплює дії, будь-які значущі об'єкти, жести, поведінкові знаки, символічні артефакти, графічні символи; вчення про юридичне письмо як графічну форму відображення мови права. Для юридичного письма характерний набір конкретних мовних засобів, які залежать від комунікативної інтенції законодавця чи будь-якого адресанта та експлікуються через текст юридичного документа, що зазвичай передбачає користування ним не тільки професійними правниками, але й усіма зацікавленими особами. З'ясовано, що під час складання юридичного документа слід дотримуватися принципів точності, чіткості, логічності й ефективності.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота Ляшука А. В. є першим комплексним дослідженням мови права як помежового явища.

Найбільш суттєвими науковими результатами, які отримані особисто здобувачем та характеризують новизну й практичну значущість дослідження, є:

- сформульовано дефініції понять дослідження: «юридичний концепт» – це видозмінений концепт культури, який набув статусу категорій і принципів права в результаті довготривалого функціонування у сфері реальних правових відносин; «соціокультурний процес» – соціальна трансформація, що

відбувається під час взаємодії суспільства і культури й відбивається в когнітивній, політичній, правовій, моральній та інших сферах життєдіяльності індивідів через продукування нових ціннісних феноменів;

- описано фактори, які впливають на становлення та розвиток мови права, а саме: історичні особливості державотворення; структура та стан правової системи суспільства; специфіка законотворчої діяльності; національна мова та культурні традиції; особливості світосприйняття; рівень правосвідомості суспільства, в якому вона функціонує;

- визначено комунікативну цінність мови права в процесі інтеракції між правотворцями та їхніми виконавцями, яка полягає в тому, що зміст правової норми, викладений в текстах нормативно-правових актів, може бути застосований в дії тільки через мову;

- у мові права виокремлено стиль електронного діловодства, який трактується як система певних мовних кліше, що застосовуються для електронного документообігу, оприлюднення нормативно-правових актів;

Наукова та практична цінність дисертації. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, полягає в тому, що запропоновані у дисертації результати дослідження є вагомим внеском у теорію держави і права, а також правотворчу та правозастосовну діяльність органів держаної влади. Обґрунтовані наукові висновки, положення та рекомендації сприятимуть розумінню мови права та можуть бути використані у:

– *правотворчій діяльності* – під час укладання текстів і підготовки проектів нормативно-правових актів, формування правничої термінології;

– *правозастосовній сфері* – для вдосконалення реалізації та застосування норм права, а також тлумачення текстів нормативно-правових актів, правових знаків і символів (акт Південно-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Івано-Франківськ) від 21 вересня 2020 року);

– *навчальному процесі та науково-дослідній діяльності* – для підготовки посібників, навчальних програм, методичних рекомендацій, лекцій, тестових завдань та практичних кейсів з навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права», «Юридична техніка»; у

написанні наукових доповідей, статей та монографій (акт Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила від 15 вересня 2020 року).

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Основні результати дисертаційної роботи достатньо повно висвітлено у наукових публікаціях дисертанта. Посилання на опублікування досліджень за дисертацією є достовірними. Основні положення і висновки, результати дисертації відображено в 12 наукових працях, серед яких 7 наукових статей (5 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, 2 – у наукових виданнях іноземних держав) та 5 тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора.

Зміст автореферату достатньою мірою розкриває основні положення дисертаційної роботи, а також отримані автором нові наукові результати, висновки та рекомендації є ідентичними основним положенням дисертації.

Дискусійні положення та зауваження. Позитивно оцінюючи наукові здобутки автора, вважаємо за необхідно зазначити такі дискусійні положення щодо дисертаційної роботи:

1. Дослідження присвячене вивченню мови як засобу вираження права – соціального явища, яке пережило певні трансформації, тому було б не зайвим зробити ретроспективний аналіз удосконалення мови права як основного інструменту його вираження, передачі інформації між законодавцем та громадянами, що теж зазнали істотних змін.

2. У підрозділі 3.1 «Юридичне письмо як графічна форма мови права» автор називає екстралінгвістичні фактори комунікації, що впливають на юридичний текст, і зараховує до них: адресанта повідомлення (автора тексту), здебільшого це юридичні особи; адресата (отримувача повідомлення, читача); референта (об'єкта, предмета комунікації). Вплив перших двох чинників описано чітко, а роль останнього потребує додаткового пояснення.

3. У підрозділі 3.2. «Стилістичні різновиди мови права» дисертант описує такі стилі мови права: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний,

розмовний, епістолярний, стиль електронного діловодства. Він аналізує сфери побутування усіх перелічених стилів, окрім останнього. З огляду на це виникає потреба в уточненні особливостей функціонування стилю електронного діловодства на практиці.

Водночас слід констатувати, що висловлені зауваження не заперечують загальну позитивну оцінку дослідження, проведеного Ляшуком А. В. Воно є завершеною працею, в якій отримані науково обґрунтовані результати.

Загальний висновок. Зміст роботи висвітлено достатньо повно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтованому опрацюванні джерел з проблематики дисертації. В цілому дисертація Ляшука А. В. є самостійним, завершеним науковим дослідженням мови права.

За змістом завдань дослідження, характером їх розв'язання та отриманими результатами дисертація Ляшука Андрія Володимировича «Мова як засіб вираження права» є самостійним, завершеним дослідженням, яке є внеском в юридичну науку, що розв'язує проблему як наукового так і практичного значення та відповідає п.п. 9, 10, 12, 13 порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами, а її автор – **Андрій Володимирович Ляшук** заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

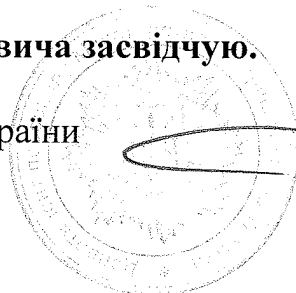
ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ –

доктор юридичних наук, професор,
заступник начальника управління
Департаменту персоналу МВС України

Дурнов Є.С.

Підпис Дурнова Євгена Сергійовича засвідчую.
Перший заступник директора
Департаменту персоналу МВС України
полковник поліції

Сизоненко А.С.